

אוגוסט 2024

צוות חשיבה לימודי מחול, מכון מופ"ת עדכון תוכנית הלימודים במחול כתחום התמחות בחטיבה העליונה

נייר עמדה

ריכוז הצוות והכתיבה: ד"ר יעל (ילי) נתיב
הילה קובריגרו פנחסי, מנהלת תחום דעת מחול, משרד החינוך

מבוא

בישראל פועלות כיום 85 מגמות מחול בבתי ספר תיכוניים בכל הארץ, מהצפון ועד הדרום. תוכנית הלימודים (13-15 ש"ש) כוללת לימודי פרקטיקה ותאוריה, ומבוססת על מודל שנוצר והתמסד בשנות השמונים של המאה הקודמת ועודכן ונחתם בשנת 2014. מודל זה מוטמע בהצלחה במסגרת הלמידה הבית-ספרית בבתי ספר תיכוניים רגילים. הוא ייחודי למדינת ישראל, ומניב תוצאות יפות.

מחקרים בישראל ובעולם מראים שבקרב תלמידות ותלמידי מחול בבית הספר התיכוניים מתקיימת למידה של יצירת קשר עמוק עם הגוף, חקירת הפוטנציאל היצירתי ופיתוח תפיסת העצמי. נוסף על כך, לחינוך למחול תרומה ניכרת לרווחה הפיזית והמנטלית של הלומדות והלומדים, והוא מאפשר להן. לצלוח את אתגרי גיל ההתבגרות בחוסן רב יותר.

חינוך למחול משפיע לטובה על יכולות קוגניטיביות וביצועים אקדמיים ומשפר את הזיכרון, טווח הקשב, כישורי פתרון בעיות וחשיבה יצירתית. בהיבט החברתי, פרקטיקת המחול היא שיתופית במהותה. בריקוד יחד כקבוצה בכל השיעורים נלמדת עבודה בצוות ונרכשים מגוון קישורים חברתיים בעלי ערך, שהם חיוניים לחיזוק תחושת המעורבות, השייכות והקהילה.

בעשורים האחרונים חלו שינויים עמוקים בשדה המחול והחינוך למחול בישראל ובזירה הבין-לאומית. אלה כוללים פדגוגיות הוראה חדשות, שימוש בפרקטיקות סומאטיות, רפלקסיביות וקונספטואליות, ערעור על הבינריות בין מחול גבוה לפופולרי, שילוב סוגות מחול מגוונות, ועניין בתכנים חוץ-מערכיים, רב-תרבותיים ורב-מדיומליים. שינויים ברוח זו מוטמעים גם ברבות ממגמות המחול בבתי הספר התיכוניים, לדוגמה, גמישות והלימה למרחב המקומי והתרבותי. לאור זאת, צוות החשיבה דן בשינויים שיש לבצע בתוכנית כדי לעדכן אותה לאור המתרחש בעולם, ובהתאמה לתהליכי שינוי שכבר קיימים ומתממשים ברבות ממגמות המחול.

במהלך המפגשים ביקשנו להעמיק בזיקות העמוקות הקיימות בין החינוך למחול במגמות המחול בבתי הספר התיכוניים לבין הזירות שבתוכן הוא פועל. לשם כך פגש צוות החשיבה מומחיות. ים מתחומים שונים; שמע סקירה על תוכנית הלימודים הקיימת בבתי הספר התיכוניים ועל תוכנית לימודים חדשה במחול לחטיבות הביניים; נפגש עם חוקרות.י מחול, גוף וחינוך למחול, שהציגו בפניו מחקרים עדכניים על היבטים חינוכיים של מחול בישראל בכלל, ובבתי הספר התיכוניים בפרט; שמע מנציגות. ים של התוכניות ללימודי מחול וחינוך למחול במכללות על התפיסה הפדגוגית והאומנותית של בתי הספר, פריסת מבני הידע ותוכנית הלימודים והאופן שבו נעשית הכשרת המורים; ומאנשי מחול משדה המחול המקצועי – נציגות.י להקות, בתי ספר להכשרת רקדניות. ים, ויוצרות ויוצרים עצמאיים – על תפיסתם את צורכי השדה המקצועי כיום.

מפגשים אלו היו משמעותיים ביותר. הם העניקו לצוות מבט פנורמי רחב ומגוון על השדה, ואפשרו רב-שיח מעמיק ופורה בקרב הצוות.

המלצות צוות החשיבה

עקרונות

1. ביזור וריבוי מודלים לבחירה

במצבה הנוכחי, תוכנית הלימודים היא ריכוזית, אחידה ומונוליטית, ומיועדת לכל מגמות המחול בחטיבות העליונות, בכל הארץ. המשמעות היא שכל התלמידות ים במגמות המחול צריכות ים להתנסות ולהיבחן באותם המקצועות הפרקטיים – הבלט הקלאסי והמחול המודרני.

ההמלצה היא לייצר תוכנית לימודים גמישה ומגוונת שתכלול אפשרות בחירה בין כמה מודלים. תוכנית מסוג זה תגמיש את גבולות הסטנדרטיזציה ותכלול אפשרויות פעולה מובנות וממוננות. באופן זה יוכלו צוותי ההוראה לבחור באחד המודלים, בהתאם לרצונם ולצורכי המקום. מבנה מסוג זה יפתח אפשרויות מגוונות של קיימות עבור תלמידות ותלמידים במגמות, יאפשר למגמה ולבית הספר חופש בחירה ואוטונומיה בקביעת התכנים והפרקטיקות, בניסוח הערכים המתאימים להם, ובהתייחסות למאפיינים ספציפיים: צרכים של האוכלוסייה, מאפיינים מגדריים, אתניים וזהותיים; ומיקומים גיאוגרפיים, תרבותיים ומעמדיים.

2. הרחבת השיח וריבוי פרקטיקות גוף

התוכנית הקיימת עושה שימוש בטרמינולוגיות ובמושגים מערביים מסורתיים, מצומצמים וקנוניים. הדבר בא לידי ביטוי ביחס לגישות ההוראה במקצועות הפרקטיים ובסוגות המחול הנלמדות: טכניקה של מחול מודרני ובלט קלאסי; וביחס למקצועות העיוניים, בעיקר בהיבט של המקצוע "תולדות המחול", העוסק בהיסטוריה של המחול.

המלצות:

- להרחיב את מצע סוגות המחול ואת מנעד הפרקטיקות האפשריות העוסקות בשכלול הגוף הרוקד, ולנסח טרמינולוגיה עדכנית בעלת רגישות להיררכיות ולדיכוטומיות בין סוגות מחול גבוהות/פופולריות או אתניות או מערביות/לא מערביות.
- לכלול אפשרות להתמחות באופן מקצועי בביצוע סוגות מחול נוספות, ולהתנסות בסוגות ובסגנונות מחול מגוונים – מקורות מחול מקומיים, ריקודים אתניים וריקודי עם, דבקה, פלמנקו, היפ-הופ, ג'אז, אומנויות לחימה, קונטקט, גאגא, אלתור ועוד – וליצור תמהיל רחב ועשיר של פרקטיקות אימון וסגנונות באופן מקצועי וברמה גבוהה.
- לחזק בתוכנית את הגישה הקיימת במגמות המחול כלפי הגוף; גישה השואפת לגיוון במבנה, בצורה וביכולות תנועתיות, כחלק מתפיסה חינוכית רחבה ומכלילה המבססת הכרה בשוניות גופניות ובסינגולריות גופנית בקרב תלמידות ים;
- לכלול התייחסות ושיתופי פעולה של עבודה בין אוכלוסיות עם וללא מוגבלות;
- לעדכן ולהרחיב את משמעות המושגים המרכזיים המוצבים כיום בתוכנית כמובנים מאליהם – מצוינות במחול, התמחות במחול;
- לאפשר לתלמידות ים לבחור נתיבים נוספים להתמחות בהם, דוגמת יצירה, מחקר, כתיבה, הפקה וביקורת.

3. המקצוע "תולדות המחול"

הפיקוח על המחול ביצע בשנים האחרונות שינויים משמעותיים במקצוע זה, והתווספו לו חומרי למידה מעודכנים.

המלצות:

- להרחיב פעולות אלה באמצעות הוספת חומרי קריאה על תאוריות ביקורתיות רלוונטיות מתחום המחול, לימודי פרפורמנס ולימודי תרבות. אלה יאפשרו:
- התבוננות ביקורתית עכשווית ורלוונטית על גוף ומחול מפרספקטיבות נוספות, לצד הכרונולוגיה הנלמדת כיום;
- חידוד כלים של חשיבה ביקורתית תרבותית-עכשווית על האופן שבו מובנה גוף הידע הכללי של המחול בכלל ושל ההיסטוריה של המחול בפרט;

המכון הארצי למחקר ולפיתוח בהנשרת מורים ובחינוך

- מיקום נרטיבים שונים בהקשרים היסטוריים ותרבותיים רחבים.
- להתייחס למקומיות בהקשר של המחול בישראל ובמזרח התיכון, ולהשתמש במחול כשווי ישראלי ובין-לאומי כפרקטיקה וכחומר היסטורי, ובסוגיות המהותיות העולות ממנו כנקודת מוצא לבחינת ההווה והעבר במבט רפלקסיבי פרשני.
- **לשקול** להרחיב ולשנות את שם תחום הלימוד מ"תולדות המחול" ל"היסטוריה ותאוריה של המחול". הרחבה זו תוסיף לידע ההיסטורי אפשרות לדון במחול גם מנקודות מבט של תאוריות ביקורתיות ותוך התכתבות עם תחומי ידע נוספים. בהקשר של מקצוע זה ניתן לבחון מגוון ממשקים הבוחנים את הזיקות בין פרקטיקה לתאוריה (ראו בהמשך בסעיף "פדגוגיה").

4. הידוק הזיקות בין חינוך למחול לבין חינוך הומניסטי וחינוך לעתיד

"למידה משמעותית" היא מושג מרכזי בתוכנית הלימודים הנוכחית כנאמר:

"תוכנית הלימודים במחול כ"תחום התמחות" מכוונת להכשיר את התלמידות. ים למפגש משמעותי עם המחול ולקדם באמצעותו למידה משמעותית, תוך כדי התנסות מעשית וחוייתית עם אומנות המחול ולפתח בתלמידות. ים את הכישורים התנועתיים-מוטוריים, קוגניטיביים, רגשיים וחברתיים. באמצעות תוכנית זו יכירו התלמידות. ים את שפת המחול על מרכיבי ההבעה הרבים והמגוונים שלה כשפה חיה, דינאמית ומתפתחת המגיבה לסביבה הפיזית, החומרית, התרבותית, החברתית והפוליטית, כשפה המשתנה מתקופה לתקופה, מחברה לחברה, מתרבות לתרבות ומאומן לאומן."

המלצות:

- להרחיב ולבסס נימוקים אלה באמצעות ניסוח הערך המוסף הייחודי של לימודי המחול במערכת החינוך;
- להראות מה מייחד למידה בגוף מבחינה אישית, ערכית, חברתית, קוגניטיבית ורגשית;
- ולהגדיר מהי התרומה של לימודי מחול לחינוך הרחב, וכיצד הם מבנים כישורים מגוונים שתלמידות. ים יזדקקו להם בעתיד.

5. תודעה חברתית ומחול כתחום ידע ארטיביסטי

תוכנית הלימודים הקיימת חסרה התייחסות למחול כגוף ידע המלווה בתודעה חברתית ובפעולה ארטיביסטית של מגמות המחול עם הקהילות הקרובות להן. **ההמלצה** היא לשלב היבט זה בתוכנית ולחבר אותו לתפיסה המבוססת על ריבוי מודלים, רב-תרבותית ודיפרנציאלית (ראו סעיף 1).

פדגוגיה

6. מקצועות מעשיים: גישה סומאטית רוחבית

בתוכנית הלימודים הנוכחית חסרה התייחסות עדכנית לאופן ההוראה של המקצועות המעשיים. לאור השינויים שחלו בגישות פדגוגיות בהקשר של פרקטיקות הוראה של הגוף הרוקד בזירות המחול המקצועי והלא מקצועי, וכניסתן של פרקטיקות סומאטיות, חושיות ורפלקסיביות לסטודיו, **ההמלצה** היא לנסח בתוכנית התייחסות מפורשת לאופן ההוראה בגישה סומאטית רוחבית המבוססת על הידוק הזיקות בין הגוף, הנפש, התודעה והקוגניציה בכל המקצועות המעשיים.

7. בין-תחומיות ושילוב בין פרקטיקה לתאוריה

תוכנית הלימודים הקיימת מבוססת על הפרדה דיסציפלינרית מובהקת בין המקצועות המעשיים לבין המקצועות העיוניים, הן מבחינת חלוקת השעות הן באופן ההיבחנות.

המלצות :

- ליצור מודלים מובנים של ממשקים בין המקצועות השונים ובין פרקטיקות מעשיות ללמידה עיונית/תאורטית. לדוגמה, לעודד פרקטיקות של התבוננות, חקר וכתובה כחלק מהמקצועות הביצוע והיצירה, ולשלב אופני ביצוע כחלק מהלמידה של המקצועות העיוניים (מוזיקה למחול, תולדות המחול, אנטומיה יישומית למחול).
- להרחיב וליזום פרויקטים הבוחנים את הממשק בין המחול לבין תחומי דעת אחרים בבית הספר: אומנות, מדע ורוח.

8. אשכול צפייה ביצירות מופת

תוכנית הלימודים הקיימת ב"תולדות המחול" מציעה היכרות עם חלק מיצירות המחול הקנוניות – היסטוריות ועכשוויות – רובן אירופיות, אמריקאיות וישראליות.

ההמלצה היא מחד גיסא להרחיב ומאידך גיסא להדק את גוף הידע באמצעות כמה אשכולות תוכן מגוונים, שמהם ניתן יהיה לבחור אשכול לצפייה. כל אשכול יכלול התייחסות לתכנים על בסיס שני צירים: ציר אורך היסטורי כרונולוגי (כפי שנלמד כיום) וציר רוחב מושגי רב-תרבותי.

9. הערכה והיבחנות

ההמלצה היא שאופני ההיבחנות וההערכה יעודכנו בהתאם לשינויים שתכלול התוכנית החדשה

היבטים נוספים

10. הרחבת קהל היעד: היבט מגדרי, הרחבה של אוכלוסיית הבנים, ושילוב אוכלוסיות עם צרכים מגוונים

מבחינה תרבותית מחול נתפס כתחום נשי המתאים לילדות ולנערות. בהתאם, במגמות המחול בבתי הספר התיכוניים בישראל לומדות בעיקר בנות.

ההמלצה היא לשאוף להרחיב את קהל היעד. ההנחה היא כי עדכון התוכנית, שילוב של סוגות מחול נוספות ואפשרויות בחירה ייצרו לאורך זמן מצב שבו גם בנים ימצאו בה עניין.

11. זיקה למכללות לחינוך הגבוה ולהכשרת מורות ומורים

בין משרד החינוך/הפיקוח על המחול ומבנה תוכנית הלימודים בחטיבה העליונה לבין המכללות המכשירות מורות. ים למחול מתקיימות זיקות הדוקות, מתוך ההנחה שהתמחות במחול בבית הספר התיכון צריכה להתבסס על מורות. ים מקצועיות. ים המוכשרות. ים בתחום ההוראה שלהן. ס. לפיכך **מומלץ** לפעול לדיאלוג ולתיאום בין המוסדות.

12. המלצה על מחקר שטח לפני עדכון התוכנית

כנשות מחול בעלות ניסיון רב והיכרות נרחבת עם שדה החינוך למחול במגמות בחטיבות העליונות, ידוע לנו שבפועל נעשית עבודה מגוונת בקרב המורות והמורים – הן מבחינת שפות מחול, טכניקות, פרקטיקות, סומאטיקה ושילוב גישות שונות – הן מבחינת הגישות לחומרי הידע העיוניים.

ההמלצה היא לקיים מחקר משולב איכותני וכמותי רחב ומקיף כדי לרדת לעומק הגיוון שכבר מתקיים בשדה, ולתת לו ביטוי בתוכנית הלימודים.

חברות הצוות (לפי א'-ב')

אביטל חורש, אורנה אסף-מלכה, איוית לבנה, איילה פרנקל, אילנית תדמור, איריס לנה, אלה נוח, דלית הרמתי, דניאלה שפירא, ד"ר הודל אופיר, הילה קובריגרו פנחסי, רן בראון, ד"ר טליה פרלשטיין, ד"ר מיכל הרשקוביץ מיכאלי, ד"ר יונת רוטמן, יעל מירו, ד"ר ילי (יעל) נתיב, אביטל חורש, שירי לילוס, איריס לנה, ד"ר עידית סוסליק, ד"ר טליה פרלשטיין, איילה פרנקל, אילנית תדמור, שני תמרי מתן, אלה נוח, ד"ר עינב קטן שמיד, ראבעה מורקוס רובי, דניאלה שפירא, יעל מירו, ד"ר יונת רוטמן, רונית זיו, איוית לבנה, הילה קובריגרו פנחסי, אורנה אסף-מלכה, דלית הרמתי, ד"ר ילי נתיבראבעה מורקוס רובי, רונית זיו, רן בראון, שירי לילוס, שני תמרי מתן,

* הערה: צוות החשיבה מגיש את המלצותיו הרעיוניות והפרקטיות, ואינו עוסק באפשרויות היישומיות של כתיבת תוכנית הלימודים עצמה